№ 171 Սեպտեմբերի 28 (Հոկտեմբերի 10) 1880 Սեպտեմբերի 28 (Հոկտեմբերի 10) № 171

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ
Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն Խմբագրատան մէջ:

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція „Мшакъ".

ՄՇԱԿ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Լրագրութեան նշանակութիւնը: — Ներքին տեսութիւն: Նամակ Լոռուց: Նամակ Ալէքսանդրապոլից: Նամակ Վերին-Ագուլիսից: Նամակ Ախալցխայից: Նամակ Հին-Նախիջևանից: Նամակ Գանձակից: Ներքին լուրեր:—Արտաքին տեսութիւն: Ծովային ցոյց: Միացեալ Նաւատորմի միջամտութիւնը:—«Մշակի» հեռագիրներ: — Յայտարարութիւններ:

ԼՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

—

Կան րոպէներ, երբ աւելորդ է յիշեցնել մարդիկներին իրանց պարտաւորութիւնը լրագրական խօսքի միջոցով, ինչքան էլ բարձր լինէր լրագրութեան նշանակութիւնը: Մեր հակառակորդները, «Մեղու» և «Պսակ» կամենում են մեզ բացատրել լրագրութեան բարձր, վսեմ նշանակութիւնը: Բայց ինչ որ իրանք մեզ են ասում, խիկապէս նրանց է վերաբերվում:

«Մեղուն» իր բաց նամակի մէջ զրպարտում է մեզ որ մենք կեղծ նամակներ ենք տպում, այն ինչ մեր բոլոր թղթակիցների իսկական անունները մենք շատ հեշտութեամբ իսկոյն կարող էինք յայտնել, եթէ նրանք իրանք այդ կամենային: Երկու լրագիրների մէջ ծագած պօլէմիկի ժամանակ «Մշակի» ոչ մի թղթակցութիւն հնարված չէր, ոչ մինը գրված չէր խմբագրութեան մէջ: «Մեղուն» չէ բաւականանում մեզ զրպարտելով, այլ յանդգնում է յարձակվել մեզ վրա, բացատրելով մեզ թէ որքան մեծ յանցանք է կեղծ նամակների ստեղծելը: Ամենակեղտոտ, վիրաւորիչ կերպով Թիֆլիսի հայ ինտելիգենցիայի օրգանը համեմատում է կեղծ նամակներ ստեղծողներին անպիտան գողերի, փաշխառուների, սուտ թղթադրամ շինողների, կեղծ վկայութիւն տուողների հետ և այլն:

Այո, կեղծ նամակ ստեղծողները նոյնքան մեծ յանցաւորներ են, որքան վերև յիշված այդ բոլոր յանցաւորները:

Բայց բանից ինչ է դուրս գալիս. «Մեղուն» այդ բոլորը գրել է, նրա համար որ ծածկի իր սեփական յանցանքը, որովհետև նոյն համարում ինքն ճշմարիտ տպում է մի կեղծ նամակ Ամիրխանեանցի անունով, որով շօշափում է ամենաանվայել կերպով Ամիրխանեանցի պատիւը, վնաս է հասցնում նրա գործունէութեանը, նրա կեանքի անդորրութեանը, գրգռում է նրա դէմ ամբոխի մոլեռանդութիւնը, սուտեր է գցում Անդրկովկասի հայերի մի ամբողջ աչհագին խմբի, հայ աւետարանականների վրա...

Եւ ճշմարիտ, այդ տեսակ հանգամանքներում աւելորդ է լրագրական պօլէմիկը, անզօր է մամուլի խօսքը, որքան էլ մեծ նշանակութիւն ունենար լրագրութիւնը: Այդ տեսակ հանգամանքներում, այսինքն կեղծ նամակներ տպելու յանցանքի դէմ հնարաւոր է միմիայն օրէնքի, դատաստանի միջոցով բացատրութիւն պահանջել:

Եւ չը պէտք է մոռանալ որ Ամիրխանեանցի յանցանքը այստեղ կրկնակի է. մէկը որ նա ստեղծում է և տպում է մի կեղծ նամակ, որի նպատակն է սարսափելի վնաս հասցնել մի մարդուն և մի սկզբունքին և երկրորդ՝ որ նա նոյն իսկ այդ իր յանցանքը ծածկելու համար, մեղադրում է ուրիշին, թէ նա է կեղծ նամակներ ստեղծողը և իբր թէ արդար վրդովմունքով, ազնիւ մարդու զայրացմամբ, դրբօշմում է ամօթի դրօշմով ուրիշի արածը....

Ուրեմն ո՛ր աստիճանի անբարոյականութեան է հասած ողորմելի հայոց մամուլը: Այն մարդը որի համար սովորական բան է կեղծ նամակներ շինելու յանցանքը, այդ տեսակ մարդ շատ հեշտութեամբ, ի հարկէ, կարող է ժամանակով անցնել և դէպի ուրիշ աւելի խոշոր յանցանքներ....

Բայց ամենաատրսափելին այն է որ այդ տեսակ մարդիկ դեռ երես ունեն խօսել բարոյականութեան վրա և ուրիշներին մեղադրել:

Այո, կան հանգամանքներ, որտեղ լրագրութիւնը անզօր է: Այդ տեսակ հանգամանքներում լրագիրը պիտի լռէ և խօսէ դատաստանը, լրագրական ասպարէզին վճռի տեղը պէտք է բռնի դատարանը:

Եւ ճշմարիտ, ինչ երաշխաւորութիւն կայ խաղաղ քաղաքացու համար, եթէ կեղծ նամակներ ստեղծելը սովորական կը դառնայ մեր մամուլի կողմից: Այսօր Ամիրխանեանց, վաղը մի ուրիշը դոհ կը դառնայ մամուլի անսանձ կրքերի: Եւ ահա, մի նոր, կատարելապէս անբարոյականացնող ոգի կը սկսէ տիրել մեր լրագրութեան մէջ: Մինը միւսից օրինակ կառնեն և այլ ևս ոչինչ երաշխաւորութիւն չի լինի, ոչ ոքի համար, որ և գաւառական թղթակիցները իրանց անձնական թշնամուն վնաս հասցնելու նպատակով, չեն դիմի նոյն միջոցներին, կեղծ նամակների բաստեղծելուն:

Եւ այն ժամանակ լրագրութիւնը փոխանակ բարոյականացնող միջոցի, կը դառնայ ամենաանբարոյականացնող հասարակական միջոց:

Այդ տեսակ հրէշաւոր ապօրէնութեանը վերջ դնելու համար, նրան սանձահարելու համար միմիայն մի ելք կայ,—այն է դիմել օրէնքների արդարադատութեանը:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԼՈՌՈՒՑ

—

16 սեպտեմբերի

Լոռու ամենայետին և չքաւոր գիւղերից մինը Լոռու-բերդ անուանած փոքրիկ գիւղն է: Այդ այն բերդն է, որ քանի մի հարիւրեակ տարի սորանից առաջ հսկայի պէս պաշտպանելիս է եղել իր ամուր գաւլուկրով շինված հաստ պատերի մէջ լոռեցիներին արիւնարբու Հասանխանի բարբարոսութիւնների դէմ: Այսօր Լոռու իշխանների արիւնով շաղախված այդ հնադարեան բերդից միայն նրա պարիսպների կիսակործան հետքերն են նշմարվում, որոնք նայողին առաւել ցաւ են պատճառում, քան ուրախութիւն:

Այդտեղ այժմ բնակվում են մի քանի հայ տներ որոնք պարապում են երկրագործութեամբ և անասնապահութեամբ:

Գիւղիս հարաւ-արևելեան կողմը ձգվ ծ ընդարձակ դաշտավայրի վրա իսկոյն մարդու աչքին է ընկնում մի կոնուսաձև բարձր բլրակ. այդ սուրբ Սարգիս անուանած ուխտատեղին է: Հիանալի է դրա տեսարանը մանաւանդ տօնի օրը, ուր հեռու բլրակի շուրջ ամեն մի ծառի տակին ցորենալի արտօրայների միջին ուխտաւորները խումբ խումբ ժողոված՝ քեֆ են անում զուռնայով և ամեն մի խմբի միջից բարձրանում է ոլորվելով, մատաղների թանձր ծուխը. միւս կողմն էլ ուխտաւոր հարսներ և աղջկերք, գոյնզգոյն շորերով զարդարված, բարձրանում են բլրակի ծայրը օձապտոյտ ճանապարհով դէպի ուխտատեղին:

Բլրակի ծայրին բացի մանր աւերակներից կայ և բաւականին մեծ, սևագոյն սրբատաշ քարերից մի աւերակ, առանց առաստաղի: Շինութեան հարաւային կողմի ճակատի վրա դեղնագոյն քարի վրա հայերէն տառերով գրված մի քանի տող գրութիւն կայ: Տեղոյս տիրացու Սարգիսը ինձ ասաց որ դա ամբար էր հացի, միայն թէ այդ փոքր ինչ ինձ կասկածելի է թւում, որովհետև շատ գեղեցիկ շինութիւն է և առաւել նման է մի վեհարանի, քան ամբարի:

Նոյն իսկ ուխտատեղում մի փոքրիկ խորան կայ, ուր թաղած են սուրբ Սարգսի մասունքը:

Սա Լոռու մեծ ուխտատեղերից մինն է. նա տարեկան մօտ 300 րուբլի արդիւնք ունի:

Որքան մեզ ուրախալի էր տեսնել այդ տեղ բազմաթիւ ժողովրդուրդ հեռաւոր գիւղերից եկած, իրանց բարեպաշտական պաշտօնը կատարելու, այնքան և տխրալի էր երբ տիրացու Սարգիսը յայտնեց ինձ որ այդ բոլոր արդիւնքը գնում է Թիֆլիս Ներսիսեան ուսումնարանը: Զարմանալի խողութիւն,—ինչու պէտք է Ներսիսեան ուսումնարանը գնայ, քանի որ ուխտատեղոյս մերձակայ գիւղերը առաւել կարօտութիւն են զգում ուսումնարանի, քանի որ այստեղի մատաղահաս մանուկները զուրկ են մնում իրանց մայրենի լեզուի ուսումից:

Տօնի օրը Ջալալ-Օղլեցի և Գարգարեցի երիտասարդները մեծ անկարգութիւններ են անում՝— միմեանց վրա ատրճանակներ արձակում, միմեանց հետ կռւում, միմեանց ծեծում, հարբած ձիարշաւ անում, որպէս զի իրանց և ձիաների քաջութիւնները ցոյց տան, բայց շատ անգամ կամ իրանք են վնասվում, կամ կանանց են գցում ձիաների ոտքի տակ և ջարդ ու բուրթ անում: Այս տարվայ տօնին մի շուլավերցի պարոն եկել էր և կամենալով ուխտաւորներին ցոյց տալ իր քաջութիւնը, ձիուց վայր ընկաւ և ոտը կոտրեց:

Կ. Շախատուրեանց

ՆԱՄԱԿ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻՑ

—

Սեպտեմբերի 15

Վերջին ժամանակ «Մեղուի» և «Մշակի» մէջ վիճաբանութիւն ծագեցաւ կրօնի և խղճի ազատութեան մասին: «Մեղուն» հաստատում է, որ հայերից պահանջված կրօնի ազատութիւնը չափազանց է և հաւասար է անտարբերութեան պահանջելուն դէպի իրանց ազգային եկեղեցին, որով պիտի թոյլ տրվէր աւետարանականներին և այլոց մտնելու հայ եկեղեցին և այն տեղից յափշտակելու միամիտներին: Յետոյ աւելացնում է թէ հայ (լուսաւորչական եկեղեցին է եղել ազգի պահպանողը, ուստի և է: Բայց ինչ որ եղել է, չէ նշանակում որ հիմայ էլ կայ: Յետոյ գալով ազգութեան խնդրին, հաւատացնում է, որ կրօնը ազգութեան յատկա-

նիշն է, բայց չէ ցոյց տալիս մի ազգ ևս, որի ազգութիւնը կրօնով ճանաչվելիս լինէր: Նա, —իւր թէ վիճաբանութեան առարկան այս լինէր, —պընդում է որ հայ-լուսաւորչական եկեղեցին եղել է և է հայ ազգութեան պահպանութեան գլխաւոր հաստատութիւնը: Եթէ եղած ևս լինէր, այնու ամենայնիւ ազգութեան յատկանիշ ոչ երբէք չէր լինի: Իսկ ինչ կը վերաբերի օտարախօս և տարաշխարհիկ հայերին, որոնք հայ կը կոչեն իրենց, Նրանք ոչ այլ ինչ են, եթէ ոչ լուսաւորչական դաւանութեան ոչ մի ազգութեան չը պատկանող մարդիկ, որովհետև Նրանք միայն կրօնով հայ են, իսկ հայրենիքով, մանաւանդ լեզուով, ուրեմն և ազգութեամբ հայ չեն: Նրանք չը գիտեն ազգութիւնը ինչ է և հայ անունը սըխալմամբ են կրում: Նրանք նոյնքան իրաւամբ են կրում այդ անունը, որքան իրենց Ֆ ր ա ն կ կոչող շատ յիմարներ իրանց անունը: Այս մասին երկար խօսել չեմ ուզեր, վասն զի կրօնը ազգութեան հետ կապ չունի. ամենայն հասկացող մարդ այդ կընդունի: Իսկ թէ կրօնը եղել է կամ է ազգութեան նեցուկ, —այդ բոլորովին այլ է: Ձեռքերը մարդու անդամ են, բայց դիզալ գործիք է և ոչ երբէք անդամ: Բայց զարմանքն այն է, որ «Մեղուն» ընդունում է, որ եթէ հայերը այնքան լուսաւորվին, որ անհաւատութեամբ ևս հայ կը կոչեն իրանց, այն ժամանակ պահանջիր, որ հայ կոչվին՝ լեզուով և հայրենիքով: Ուրեմն կարծ. որովհետև հայերը միայն կրօնով հայ են, ուստի և այդ ընդունենք ազգութեան յատկանիշ: Եթէ առանց կրօնի խտրութեան հայ կոչենք այն հայերին, որոնք հայրենիքով և լեզուով հայ են, «Մեղուն» վախենում է որ օտարախօսներին և տարաշխարհիկներին այլ ևս հայ չենք անուանի (որ և չեն) այսպիսով հայ ազգը կորուսած կը լինի իր մի մասը: Բայց աչքի առա չունի, արդեօք, որ եթէ իրան հետևենք, հայ աղան կը լինենք և մեր աւելի մեծ մասը կորուսած կը լինենք: չէ տեսնում, որ մեր ընդունած հիմքը խախուտ է և այժմեան հանգամանքում ուրիշ ոչ մի հնար չը կայ աղանը պահպանելու, եթէ ոչ դիմադրել քարոզիչներին: Բայց, խնդրեմ, Նայեցէք թէ ինչ է Նշանակում դիմադրել. «Մեղուի» կարծիքով այդ Նշանակում է ծեծել, ինչպէս իր մի քանի համարների գծի տակի «Պատակերգութիւնը» ցոյց է տալիս:

Բայց լուսաւորչականները չը պէտք է ուշադրութիւն դարձնեն այդ անմիտ խօսքերին, որոնք հակառակութենից միայն կը ծագեն: Այժմ, եթէ կարդանք «Մշակը», կը տեսնէք, որ Նա քարոզում է մեզ միմեանց օգնել, միմեանց չը հալածել դաւանութեան խտրութեան պատճառով, հեռու լինելով միանգամայն կրօնական վիճաբանութենից: Մեր օգուտն է միմեանց հետ միաբանվել առանց միմեանց համոզման վրա բռնանալու, զի համոզմունքը, հաւատը՝ հ ա գ ո ւ ս տ չէ, կամ այլ ինչ, որ ձգել, փոխել հեշտ լինի. Նա կենաց չափ թանգ է մարդուս և ևս աւելի: Որքան լուսաւորչականի համար թանգ է լուսաւորչական եկեղեցին, այնքան կաթօլիկին թանգ է կաթօլիկութիւնը և այլն: Դըժուար է հաւատալ այն մարդկներին, որոնց գոյութեան պայմանն է միշտ ապէս հակառակել «Մըշակի» ամենայն մտքին: Անամօթաբար ա ն հ ա ւ ա տ և այսպիսի ածականներ տալ «Մշակի» խմբագրին, կամ տարածել իբր թէ Նա բողոքականութիւն քարոզելու համամիտ է, այդ բոլորը մի միայն թուլութեան կատաղութեան Նշանն է:

Մինչև «Մշակը» կրօնական խնդիրներ մեր միջից բառնալ կուզէ, «Մեղուն» ամենայն կերպիւ մոլեռանդութիւնը կը գրգռէ և կը հաւատացնէ որ «Մշակն» է մոլեռանդութեան գրգռողը... Մի քիչ ամօթի նշոյլ պէտք չէ միթէ լրագրին: Եթէ «Մեղուի» բոլոր խօսքերը մէջ բերել ուզէինք, ակներև կը տեսնէինք՝ ով է արդար և ով կը խըճճէ հարցը:

Յ. Պաճլաւունի

ՆԱՄԱԿ Վ. ԱԳՈՒԼԻՍԻՑ

Սեպտեմ. 8

Անցեալ ամի Նոյեմբերի ամսին, երբ Վ. Ագուլիսի մէջ սկսվեցաւ հացի թանգութիւն, մեր հասարակութիւնը ևս անտարբեր չը գտնվեցաւ դէպի կարօտեալները. կազմվեցաւ մասնաժողով, որի վրա պարտք դրվեցաւ բանալ ստորագրութեամբ կամաւոր Նուիրատուութիւն, հաւաքված գումարներով տեղոյս հայ հասարակութեան կարօտելոց օգնելու:

Այժմ մասնաժողովը պարտք է համարում իր գործունէութեան մասին հրապարակաւ հաշիւ տալ:

Մասնաժողովը իր գործունէութիւնը սկսեց անմիջապէս նոյն Նոյեմբերի ամսից, մի կողմից շարունակելով աստ կամ այլ՝ քաղաքներում մեր հասարակութեան մէջ Նուիրատուութիւն հաւաքել, միւս կողմից, գնելով ցորեն և ամբարելով Թովմայի վանքի գաւթում: Այս ցորենից շաբաթը մի անգամ մասնաժողովը բաժանում էր կարօտելոց էժան գներով, իւրաքանչիւր անգամ 50—150 պուդ: Կարօտեալները բաժանված էին երեք կարգի: Երբ ցորենի բազարում վաճառվում էր 2 ր. 20 կ., կարօտեալներին բաժանվում էր պուդը 60 կ., 1—20կ., և 1—60 կ.: Երբ գները աւելի բարձրանում էին, ըստ այնմ համեմատ աւելացնվում էր բաժանած ցորենի գինը. վերջի բարձր գները կարօտելոց համար հասած էին պուդը 1—60 կ., 2ր—40 կ. և 2—80 կ: Այդ ժամանակ բազարում ցորենի գինը հասաւ պուդը 10 ր., որ սարսափելի թանգութիւն էր: Բայց դարձեալ մինչև 130 ընտանիք հայ կարօտեալներից ստանում էին ցորեն յիշեալ մատչելի գներով: Մինչև վերջ բաժանած ցորենի գումարն եղաւ 2000 պուդ, որը բերված էր Թիֆլիսից և որը զանազան տեղերից կամ մասնաւոր անձերից Ագուլիսի մէջ գնված էր: Յունիս ամսին, երբ որ ցորենի գինը բազարումը եղաւ 1 ր. 80 կ.—2 ր., այդ ժամանակ մասնաժողովը, տեսնելով կարօտելոց դրութիւնը թեթևացած, փակեց իր գործը նոյն ամսի 25-ին:

Պէտք է ի Նկատի ունենալ որ 2060 րուբլի նուէրք ստանալով, մասնաժողովը բաժանել է 2000 պուդ ցորեն. այդ արել է մասնաժողովի անդամոց առանձին օգնութեամբ:

Եթէ այն յոյսը չը լինէր, որով բոլոր Նախիջևանի գաւառը սպասում էր Պարսկաստանից ցորեն ստանալ, որը չը ստացաւ, —մասնաժողովը աւելի կանէր, իր ժամանակին Թիֆլիսից ալիւր բերել կը տար և աւելի էժան կը բաժանէր:

«Մշակի» մէջ երկու անգամ տպված Ագուլիսից Նամակներում ասված էր, որ մասնաժողովը շատ բան չէ արել և այլն: Այդ խօսքերով Նամակագիրները կամեցել են միայն ստուեր գցել այս գործի վրայ որ կրքերի արտայայտութիւն պիտի համարել:

Այսպիսի փոքրիկ գումարով 8 ամիս շարունակ Ագուլիսի աղքատ դասը ստացաւ բաւականութիւն առանց զգալի նեղութիւն կրելու:

Ահա հաշիւը. Ագուլիսի հայ հասարակութեան մէջ բացուած ստորագրութեան գումարն եղաւ 1128 ր.:

Ագուլիսի մէջ կանանց ստորագրութիւն բացվեցաւ ի ձեռն տիկին Եկատերինէ Տէր-Մկրտչեանցի որ է 630 ր.:

Թիֆլիսի մէջ ըստ մեծի մասին մեր ագուլեցիների նուէրքներն ի ձեռն պ. Բղ. Տէր-Միքայէլեանցի 531 ր:

Մօսկվայի մէջ ի ձեռն մեծապատիւ Մելքոն Փանեանցի 150 ր.:

Եւ Մօսկվայից բերած աշխատութեամբ մեծ. Խ. Փանեանցի հաւաքած Նուէրների գումարից 40 րուբ.:

Ագուլիսից թատրօնական խումբից ստացած ի ձեռն Աղ. Տէր-Մկրտչեանցի Ներկայացման գումարը 92 ր.: Ստացածներիս գումարը եղաւ 2571 րուբլ:

Մեր հայ հասարակութիւնը չքաւորաց համար մի այսպիսի ծանր ժամանակ իմացանք Տաճկաստանի մեր հայ եղբարց աւելի սարսափելի վիճակը և չը կարացինք Նրանց տալ մոռացութեան, քանի որ Նոքա աւելի կարօտ և թշուառ վիճակի մէջ էին: Նոյն ժամանակ այստեղ շարունակվում էր այս ստորագրութիւնը, և յուսալով, որ կարող կը լինենք մնացեալ գումարներով մեր կարօտեալներին բաւականութիւն տալ, վասնորոյ բարւոք համարեցինք մի մասը շուտով բաժանել և ուղարկել Տաճկաստանի սովելոց, և այսպէս կանանց ստորագրութեան գումարից 415 րուբլի ուղարկվեցաւ «Մշակի» խմբագրութեանը ի ձեռն ազնուհի Եկատերինէ Տէր-Մկրտչեանցի:

Այս գումարը դուրս գալով վերոգրեալ 2571 րուբլուց, մնաց տեղւոյս կարօտելոց համար 2156 րուբլ: Բաժանեալ 2000 պուդ ցորենից վնաս եղաւ գումարն 2060 րուբլի, որը դուրս գալով, մնում է առձեռն պատրաստի դրամ 96 րուբլի:

Անդամք մասնաժողովի. Տոհմական պատուաւոր քաղաքացի եղբարք Հայրապետ և Մինաս Արասխանեանց, Սարգիս Հախնազարեանց, Առաքել Ներսէսեանց Ալէքսան Դուլղարեանց և Քրիստափոր Յակոբեանց:

ՆԱՄԱԿ ԱԽԱԼՑԽԱՅԻՑ

15 սեպտեմբերի

Ախալցխայի հասարակութիւնը, սկսած ամենահարուստ դասերից մինչև վերջին աղքատը, բոլորն էլ զբաղված են այժմ մի հարցով, թէ արդեօք ով կը լինի Ախալցխայի քաղաքագլուխ: Ժողովրդի իւրաքանչիւր դասակարգի համար հետաքրքիր է քաղաքագլխի ով լինելը: Մեր հարուստ դասն ուզում է ընտրել այնպիսի մի անձին, որի համար տրիկօից մի ձեռք շոր կարելով, ինքն կարողանայ քաղաքային լաւ լաւ հողերը հնչին գներով ձեռք բերել: Վաճառականը ուզում է Նրան, ով ամիններով շոփ ու փալասը, մահուդն ու սրիկօն, շաքարն ու հայը, մանաւանդ միսը կէս գներով առնէ (ժողովուրդը միս առնէ 15 կ., իսկ քաղաքագլուխը 8 կոպ.) և ժամանակին այդ վաճառականներին ազատէ Նրանց վրա բարձած տուգանքներից, կամ քաղաքային զանազան հարկերը ամիսներով Նրանցից չը պահանջէ: Արհեստաւորին, ի հարկէ, հաճոյ է մի մարդ, որ զանազան սրճատներում, նոյն իսկ արհեստաւորների հետ նստած, մասլահաթ անելով, և Նարգիլէ ծխելով, զանազան հեքիաթներ պատմէ, և այսպէս, իբրև ժ ո ղ ո վ ր դ ա կ ա ն մ ա ր դ ձևանալով, Նրանց ամենքին էլ խաղացնէ, իսկ վերջը այդ միամիտների ձեռքով իր ընտրողական ձայները բազմացնէ: Մեր վերջին աղքատները, մեր մշակները ուրիշ են ուզում: Ի հարկէ Նրան, ով աղքատաց գանձարանի համար է հոգում, ով աղքատաց գանձարանի մի կոպէկ ուտողին է պատժում. բայց ինքը, ձեռքերը ծալած, աղքատաց գանձարանին չէ խառնում....Ահա ախալցխացիների ուզած մարդը: Ահա այն անձնաւորութեան պատկերը, որին մեր հասարակութիւնը ուզում է քաղաքագլուխ ընտրել: Ինչ անես, երկու կողմից էլ օգուտ կայ «համ խորոված է լաւ, համ շամփուրը չէ այրվում:» Ով է մտածում այժմ ընդհանուր գործերի համար:

Խօսքերս կարճ կապելու համար՝ Ախալցխայի հասարակութեանը մենք մի խորհուրդ կը տանք: Քաղաքագլուխը պիտի լինի այնպիսի մի անձնաւորութիւն, որը թէ իր զարգացումով, թէ իր հասարակական դիրքով և թէ իր խոհեմ, համեստ ու խաղաղասէր բնաւորութիւնով Նշանաւոր լինի մեր մէջ: Նա պէտք է գլխաւորապէս հասարակութեան օգուտը աչքի առաջն ունենայ և ոչ թէ Պետրոսի, Կիրակոսի և կամ հէնց իր անձնական շահերի ետևից ընկնի, ինտրիգաներ սարքէ, և ցեց դառնայ ամբողջ Ախալցխայի հասարակութեան համար: Ախալցխայի հասարակութեան համար քաղաքագլուխ չէ կարող լինել մի որ և է ուսումնարանից արտաքսված աշակերտ, իր բարերարների առաջ ապերախտ գտնվող, արտաքսված պրիկաշչիկը, կամ իր պարապմունքի մէջ յաջողութիւն չը գտնող կլուբի բուֆէտչիկը, և կամ ինչպէս թիֆլիսեցիք են ասում, դախլդարը: Ախալցխայի համար քաղաքագլուխ չէ կարող լինել եպիսկոպոսների առաջ թ կարդ լարող, հոգևոր կառավարութեան քարտուղարը, ուսուցիչների մէջ խռովութիւն, շփոթ և անհամաձայնութիւն գցող արտաքսված ուսուցիչ: Քաղաքագլուխ չէ կարող լինել քաղաքային ինքնավարութեան ձևերի հետ վեր ի վերոյ ծանօթ քաղաքային վարչութեան մի անդամ և վերջապէս մեր ժողովրդի հետ սրճատներում Նստող ու վերկենող կ վ ա ղ ի ժողովրդական անձը: Այսպիսի անձիք մեր հասարակութեանը ձեռք չեն տայ: Ինչպէս կարելի է պահանջել խըղճմըտանք այն անձից, որը, իրան կերակրող, իրան աղքատութիւնից ու չքաւորութիւնից հանող, իրան հագցնող, ուսում տուող բարերարների լաւութիւնը ոտնակոխ արաւ: Ինչ անշահասիրութիւն կարելի է սպասել այն անձից, որը հազար ու մէկ արհեստ ու պարապմունք փորձելուց և անաջողութիւն ունենալուց յետոյ, վերջը կը դառնայ քաղաքագլուխ: Վերջապէս ինչ զարգացում, փորձառութիւն, և ինքնավարութեան օրէնքների հմտութիւն կարելի է պահանջել այն անձից, որին ոչ աշակերտութիւն է յաջողվել, ոչ պրիկաշչիկութիւն, ոչ դախլդարութիւն, ոչ քարտուղարութիւն և ոչ էլ ուսուցչութիւն: Այսպիսիները սորա և Նորա հետ կռուելով, այստեղ և այնտեղ ինտրիգաներ սարքելով, մեր հասարակութեան վարկը կը գցեն:

Այսպէս ուրեմն, հասել է ժամանակ մտածելու: Թող մեր հասարակութիւնը լաւ կշռէ, լաւ դատէ և այնպէս ընտրէ իր քաղաքագլխին:

***

ՆԱՄԱԿ ՀԻՆ-ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻՑ

19 սեպտեմբերի

«Լռութիւնը նշան է համաձայնութեան:»

«Լռելը նշան է արհամարհանքի»:

Ինչ էր կամենում պ. Ա. Տէր Մ-եանցը (կարծեմ «Պսակի» 17 №-ում) և ինչ է ասում պ. Տէր-Աղամեանցը «Մշակի» 153-№ում այս տեղի դպրոցների վերաբերութեամբ: Մէկին լռեցրինք, միւսին էլ կարհամարհենք...

Նրանց փաստերը միայն իմ տիրացու լինելու մէջն է կայանում. լաւ:

Բայց Նրանց կարծիքը սխալ է, իբր ես և պ. Պռօշեանցը խանգարեցինք ուսումնարանը: Ընդհակառակը՝ փոքր ի շատէ բարեկարգեցինք (որպէս յետոյ կերևի): Իսկ այդ պարոնների խօսքերը, եթէ փոքր ի շատէ ազնիւ լինէին, ես գոնէ կը յարգէի, բայց ըստ որում Նրանք այլ հաշիւ ունէին, ոչ թէ յարգել, այլ արհամարհել միայն կարելի է:

Իսկ իրենքը—

Նրանցից մ է կ ը, որպէս անհաւատարիմ, իր պաշտօնից վռնդվեցաւ. միւսը Երուսաղէմի կողմից «փարայի» համար եկած էր, փարայի համար գործում էր ամենայն բան, մինչև անգամ օրէնը 15 դաս էր տալիս մի բաժակ թէյի, մի բաժակ գինու համար և դարձեալ շատ անգամ անհաց մնում...Նոյնը «փարայի» համար Հնդկաստան գնաց (իր ասելովը):

Այդ հացկատակը այսօր պ. Պռօշեանցին և ինձ է մեղադրում. «աֆերիմ»:

Ուր են ձեր փաստերը, պարոններ: Լաւն այն է, որ լռէք, եթէ չէք ցանկանում երևան հանել ձեր կեղտոտութիւնները...

Կ. Արգարեանց

ՆԱՄԱԿ ԳԱՆՁԱԿԻՑ

22 սեպտեմբերի

Տիկին Թ. Մ. Գանձակից իր Նամակով հաշիւ է պահանջում ինձանից, իմ գործունէութեան մասին և տեղւոյս օրիորդաց դպրոցի անդամուհեաց Նուիրատուութեան վերաբերմամբ: Այդ մասին հարկաւոր եմ համարում յայտնել, արդարև, ինչպէս գրում է տիկին Թ. Մ., յղացաւ մեր մէջ մի այդպիսի միտք, որ աշխատենք օրիորդաց դպրոցին օգնել, կազմվեցաւ ստորագրութեան ցուցակ և յանձնվեցաւ ինձ փողերը ժողովելու:

Ինձ յանձնված ցուցակում ստորագրված են 21 անդամուհիք, որոնցից ստացել եմ ընդամենը 135 րուբլի. սորանից 60 րուբլին դեռ անցեալ տարվայ յունիս ամսում տուել եմ հոգաբարձութեան անդամ պ. Ա. Բ. Աւշարեանցին, մնացեալ 75 րուբլին մօտս է մինչև միւսների հատուցանելը: Բայց ինչպէս Նկատում եմ, Գանձակում տիկինները մօդայի պէս են վարվում ցուցակների հետ. չը գրվելը ամօթ են համարում, իսկ չը տալը ոչ երբէք: Ահա չը տուողների ցուցակը, որոնք ստորագրված են իւրաքանչիւրը տարեկան տասն րուբլի, որոնցից շատ անգամ խնդրել եմ, բայց ոչ մէկից բաւարար պատասխան չեմ ստացել: Տիկիններ. Թագուհի Մելիքեանց, Էլենայ Բալուզեանց, Սօնայ Եգիեանց, Մելանիա Աւշարեանց, Նատալիայ Աթայեանց (հանգուցեալ՝), Մաշինկայ Հայրումեանց, տ. Ղլէչեանց, վերջինը թէև ստորագրված է վեց րուբլի և ոչինչ չէ տուել, միայն ցուցակում գրել է ստացայ № 131 ապահովագիր. ում է տուել և ումից ստացել ապահովագիր, ես չը գիտեմ:

Տիկին Վառվառէ Մելիքեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻՑ գրում են. մի հարուստ մսագործ լսում է, որ Վ. գիւղում գայլերը ջարդել են բաւականահափ ոչխարներ, շտապում է այնտեղ, և սատկոտած ոչխարներից 30 հատ գնելով, գիշերով մորթիքը քերթում է, այնուհետև սկսում է վաճառել, որպէս թարմ միս: Ոստիկանութիւնը այդ խաբէութեան վրա ուշադրութիւն չէ դարձնում:

—

ՄԱԴՐԱՍԱ գիւղից մեզ գրում են. տեղային եկեղեցու աւագ սարկաւագը, որ այժմ դիտաւորութիւն ունի քահանայ ձեռնադրվելու, Ղուբայի կողմերից 500 րուբլու ածուխ և զանազան այլ վա-

ծառքներ է գնում, խոստանալով տէրերին, որ մրթերքը Բագուի մէջ ծախելուց յետոյ, նրանց փողերը կը վճարէ: Նա վաճառում է, և փողերը առնելով, փախչում է Մադրասա գիւղը: Պարսիկ պարտատէրները աւագ սարկաւագին գտնում են այն ժամանակ, երբ եկեղեցում պատարագչի սպասաւորութիւն էր անում:

—

ԼՕՌՈՒ գաւառի Ղաչաղան գիւղից մեզ գրում են. տեղացի հարուստներից մէկը խոստացաւ իր ծախքով մի կամուրջ շինել տալ նոյն գիւղին մերձակայ գետի վրա, կարծելով, թէ 500 րուբլուց աւելի չի լինի ծախքը: Բայց երբ վարպետները ցոյց տուեցին, թէ կամուրջը 3000 րուբլի ծախք ունի, նա դարձեալ յետ չառեց իր խոստումը, միայն քանի օրից յետոյ յայտնեց, թէ գողերը տանից տարան 3000 րուբլին, որ պահել էր կամուրջի համար:

—

ԼՕՌՈՒ գաւառի Մաղարթ գիւղի Ս. քահանան գիշերով իր սայլը տանում է և մի գիւղացու խոտի դէզը գողանում է: Գիւղացին առաւօտեան նրա մօտ յայտնվելով, ասում է. «տէր հայր, դու մեզ խրատելու փոխարէն ինքդ ես գողութիւն անում»: Քահանան պատասխանում է,—որդի, վնաս չունի, ես խոտը բերելու ժամանակ միշտ քո հանգուցեալ հօր և մօր համար «հոգւոց» էի կարդում:

—

Մի ֆրանսիացի պարոն խնդրում է մեզ յայտնել մեր լրագրի միջոցով, որ կամենում է ֆրանսերէն լեզուի և տարրական առարկաների դասեր տալ ԹԻՖԼԻՍԻ թէ մասնաւոր ու պետական դպրոցներում, թէ ընտանիքներում: Պարոնը կարող է նոյնպէս դաստիարակի տեղը ընդունել Թիֆլիսում, կամ գաւառներում: Նա ուսուցիչ է եղել երկար ժամանակ թէ գաւառների և թէ Թիֆլիսի այլ և այլ դպրոցներում: Ցանկացողները պարոնին վարձելու կարող են դիմել «Մշակի» խմբագրութեանը:

—

Քաղաքային Վարչութիւնը խնդրում է մեզ յայտնել որ սեպտեմբերի 28-ին, կիրակի օր, ժամի 11-ին, առաւօտեան լինելու է Թ ի ֆ լ ի ս ի արուեստագործական ուսումնարանի և քաղաքային սկզբնական դպրոցի բացումը: Դպրոցը գտնվում է Էկզարխեան հրապարակի վրա:

—

ՀԻՆ-ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻՑ մեզ գրում են հետեւեալը: «Մի Ղարալագեաղցի գիւղացի մարդ իր կնոջ երկար ժամանակ հիւանդութեան պատճառով, դիմում է իր գիւղի գործակալ քահանային, խնդրելով նրան, որ թոյլ տայ իրան բաժանվել իր կնոջից և ուրիշ մի կնոջ հետ ամուսնանալ: Գործակալը ընդունում է գիւղացու խնդիրքը այն պայմանով, որ սա 8 պուդ ցորեն տայ իրան: Ուզած ցորենի քանակութիւնը տրվում է տէր-հօրը, բայց խնդիրքը անկատար է մնում, այնպէս որ անփորձ գիւղացին խաբվելով տէր-հօր տուած խոստումով մինչև այժմս էլ յետ է պահանջում տուած ցորենը, բայց անկարող է ստանալ:»

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԾՈՎԱՅԻՆ ՑՈՅՑԸ

—

Լրագիրների մէջ կարդում ենք հետեւեալ տեղեկութիւնները:

Սուլթանը չէ կարող անբաւական լինել մեծ պետութիւններից այն առիթով, որ նրանք միջոց չեն տալիս Բ. Դրանը մտածել իր արարքի մասին և թէ ծովային ցոյցի, թէ նրա վատ հետեւանքների առաջն առնել: Չը նայելով, որ գերմանական դեսպան կոմս Հացֆելդտին Բ. Դուռը պաշտօնապէս մերժել էր Դուլցինիօն չերնոգորցիներին յանձնել, այնուամենայնիւ ծովապետ Սէյմուր հարկաւոր համարեց Թիւրքաց կառավարութեանը վերջին նախազգուշութիւնը տալ: Ծովապետը փոխանակ ամբողջ միացեալ նաւատորմը ալբանական ջրերը ուղարկելու, ռուսաց, իտալական, աւստրիական և գերմանական ծովապետների ուղեկցութեամբ հետախուզեց ալբանական ջրերը: Ծովապետները այդ գործը «Helicon» անգլիական նաւի վրա կատարեցին և դրանով ցոյց տուեին, որ ապագայում պատահելի անցքերի մէջ գլխաւոր դերը պէտք է Անգլիան խաղայ: Ֆրանսիական ծովապետը և նրա օֆիցերները չը մասնակցեցին այդ գործին:

Անկասկած է, որ թէ ծովային և թէ պատերազմական տեսակէտերից այդ հետախուզութիւնը անհրաժեշտ չէր: Ադրիական ծովի ջրերը մանրամասնաբար հետախուզված են և յայտնի ամենքին, մանաւանդ աւստրիացիներին, որոնք անընդհատ իրանց նաւերով լողում են այդ ջրերի մէջ: «Helicon» նաւը բոլորովին այլ նպատակով երևաց Դուլցինիօի առաջ: Ծովապետ Սէյմուր յոյս ունէր, որ սուլթանը դրա մասին հեռագրով տեղեկութիւն կը ստանար, վերջին րոպէում կը փոխէր իր վճիռը Եւրոպային ընդդիմադրելու մասին և կը հրամայէր Րիզա-փաշային յարձակվել ալբանցիների վրա:

Դժուար է ենթադրել, որ այդ յոյսերը արդարանան: Դեռ անցեալ շաբաթ, երբ ծովապետ Սէյմուր նամակ ուղարկեց Րիզա-փաշային, Կ. Պօլսի մէջ գիտէին, որ ծովային ցոյցը կատարվելու է: Այնու ամենայնիւ Թիւրքաց թէ այժմեան, թէ նախկին մինիստրներից և Թիւրքիայի բարձրաստիճան անձներից կազմած խորհրդի մէջ սուլթանը յայտնեց, որ ինքը անկարելի է համարում պետութիւնների պահանջների կատարելը: Կոմս Հացֆելդտին Աբդուլ-Համիդից տուած պատասխանը պարունակում է իր մէջ Թիւրքաց կառավարութեան նոր քաղաքականութեան նախագիծը: Բ. Դուռը վճռել է թոյլ տալ, որ գործերը կատարվեն իրանց բ ն ա կ ա ն ը ն թ ա ց ք ո վ, զանազան պատահարների պատասխանատուութիւնը Եւրոպայի վրա դընելով:

Այս բոլոր պայմանները՝ ի նկատի առնելով, անհրաժեշտ է դառնում միացեալ նաւատորմի վճռողական գործողութիւնները ալբանացիների դէմ: Պէտք է 'ի նկատի առնել, որ մեծ պետութիւնները իրանց առաջին միաձայն դրութեամբ հրաւիրեցին Բ. Դրանը մասնակցել այն գործողութիւններին, որոնք անհրաժեշտ են Դուլցինիօն չերնոգորցիներին յանձնելու համար: Սրանով պետութիւնները ցոյց տուեին, որ իրանց նաւատորմը կը մասնակցէ չերնոգորցիների և ալբանցիների կռուին: Պետութիւնները բոլոր միջոցները տուեին Բ. Դրանը, որոնցով կարելի կը լինէր Եւրոպայի միջամտութիւնը աւելորդ դարձնել, բայց Թիւրքաց կառավարութիւնը հրաժարվեցաւ նրանցից օգուտ քաղել: Միացեալ նաւատորմը ալբանական ջրերը մտնելուց յետոյ ստիպված կը լինի գործողութիւններ սկսել: Իսկապէս «ծովային ցոյցը» արդէն վերջացած է և այսօր կամ վաղ չերնոգորցիները և միացեալ նաւատորմը կը սկսեն ընդհանուր գործողութիւններ:

Սուլթանը այդ գործի պատասխանատուութիւնը Եւրոպայի վրա դրեց: Անկարելի է ենթադրել, որ պետութիւնները վախենան այդ սպառնալիքից:

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՒԱՏՈՐՄԻ ՄԻՋԱՄՏՈՒԹԻՒՆԸ

—

Լրագիրների մէջ կարդում ենք հետեւեալ տեղեկութիւնները:

Որովհետև գործերի դրութիւնը Դուլցինիօի մօտ փոխվեցաւ, միացեալ նաւատորմը ստիպված էր յետաձգել իր միջամտութիւնը: Ցայտնի է, որ Բ. Դուռը ուղարկեց Դուլցինիօ Րիզա-փաշային և նրա զօրքերին այն դիտաւորութեամբ, որ նա ստիպէ ալբանցիներին չընդդիմանալ չերնոգորցիներին Դուլցինիօ նահանգի գրաւելու ժամանակ: Գոնեա Թիւրքաց կառավարութիւնը այդպէս էր մեկնում Եւրոպային Րիզա-փաշայի և նրա զօրքերի Դուլցինիօ ուղարկելը: Վերջին ժամանակներում Րիզա-փաշա յայտնեց, որ նա իր զօրքերով կը միանայ ալբանցիների հետ և կը պատերազմի չերնոգորցիների դէմ, եթէ այս վերջինները կը համարձակվեն գրաւել Դուլցինիօ: Իր այդ նոր վճիռը Րիզա-փաշա նրանով է մեկնում, որ Կ. Պօլսից նոր հրահանգներ չէ ստացել և չէ կարող անտարբեր մնալ, երբ չերնոգորցիները և ալբանցիները պատերազմ կը սկսեն:

Այդ յայտնութիւնը անսպասելի էր չերնոգորիական իշխանի համար, որ չէր մտածում, թէ իր ուղարկած զօրքերը գործ կունենան ոչ թէ միայն ապստամբ ալբանցիների հետ, այլ և Թիւրքաց կանոնաւոր զօրքերի հետ: Որովհետև թշնամու թիւը այդպիսով մեծանում է, ուրեմն չերնոգորիական իշխանն էլ ստիպված է մի կողմից ուժեղացնել իր զօրաբաժինը, միւս կողմից փոխել նրա բռնած դիրքերը: Այդ փոփոխութիւններն անելու համար իշխանին հարկաւոր է գոնեա երեք օր ժամանակամիջոց, որից յետոյ կը սկսվեն պատերազմական գործողութիւնները: Կ. Պօլսի դիպլոմատիական շրջաններում հաւատացնում են, թէ այժմ վերջին անգամ գործը յետաձգվում է և թէ Դուլցինիօի նահանգի մէջ շուտով վճռողական գործողութիւններ կը սկսվեն:

Իսկապէս դժուար է հաւատալ Կ. Պօլսի քաղաքագէտների գուշակութիւններին: Վերջին շաբաթների փորձից երևում է, որ Թիւրքաց կառավարութիւնը կարող է զանազան հնարներով ստիպել Եւրոպային յետաձգել վճռողական գործողութիւնների սկսելը: Այսօր գործը յետաձգվում է, որովհետև Բ. Դրան հաւատարմատարը յայտնում է, որ ինքը զէնքը ձեռքին կընդդիմանայ չերնոգորցիներին, վաղը Բ. Դուռը կարող է յայտնել, որ ինքը փոխել է իր վճիռը և մտադիր է Րիզա-փաշային Եւրոպայի ցանկութեան համեմատ հրահանգներ ուղարկել: Այդ պատրուակով Բ. Դուռը նոր զօրքեր կուղարկի Դուլցինիօ և երբ նրանք կը միանան Րիզա-փաշայի զօրքերի հետ, սա կը յայտնի, որ ինքը դարձեալ հրահանգներ ունի Կ. Պօլսից և մտադիր է այդ նոր զօրքերն էլ չերնոգորցիների դէմ ուղարկել, իսկ չերնոգորցիները դարձեալ պէտք է սպասեն, մինչև Ցետինիէից օգնական զօրքեր կը հասնեն:

Այս կատակերգութիւնը չափազանց անամօթ է և Եւրոպայի պատիւը վիրաւորող: Դրան վերջ դնելու համար միակ միջոցը այն է, որ Եւրոպան ընդհատէ իր յարաբերութիւնները Բ. Դրան հետ: Երբ չերնոգորցիները օգնութիւն կը ստանան, եթէ միացեալ նաւատորմը կը կանգնի Դուլցինիօի հանդէպ և վճռողական գործողութիւններ կը սկսի, գործը չափազանց կը հեշտանայ: Րիզա-փաշա ստիպված կը լինի կամ կռուել չերնոգորցիների հետ, կամ հեռանալ: Առաջին դէպքում Բ. Դուռը պատերազմ կը լինի յայտնած ոչ թէ միայն չերնոգորցիներին, այլ եւրոպական բոլոր պետութիւններին, որոնց դեսպանները կը թողնեն Կ. Պօլիս և կընդհատեն իրանց յարաբերութիւնները սուլթանի հետ, իսկ երկրորդ դէպքում պետութիւնները իրանք կը կատարեն Բ. Դրան պարտականութիւնը և Դուլցինիօ կը յանձնեն Չերնոգորիային:

Քանի որ Եւրոպան շուտ իմանայ, թէ իրան ի՞նչ է սպասում Արևելքում, այնքան նրա համար լաւ է, որովհետև գործի շարունակ յետաձգելը կարող է աւելի մեծ դժուարութիւններ ծագեցնել:

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՍԵՓԱԿԱՆ ԹՂԹԱԿՑԻՑ

ՎԱՆ, 24 սեպտեմբերի: Ջուլամէրկից լուր հասաւ, որ քիւրդերը Բահրի-բէգի առաջնորդութեամբ այրեցին Նեստորականների երեք գիւղ: Մար-Շիմօնը տասն և երեք օր է որ սկսել է պատերազմական գործողութիւններ: Նեստորականները պաշտպանվում են հերոսաբար: Բահրի-բէգը անաջողութիւններ է կրում: Հայերը զ՚նաւորված են, գործում են նեստորականների հետ միասին:

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

ՎԻԵՆՆԱ, 25 սեպտեմբեր: «Polit. Corresp.» լրագրին գրում են. Թիւրքաց կառավարութեան գրութեանը պատասխան տալու համար բանակցութիւնները պետութիւնների մէջ արագ են կատարվում: Եւրոպական համաձայնութիւնը այսօր ապահոված կարելի է համարել:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 26 սեպտեմբերի: Լօնդօնից «Новости» լրագրին սեպտեմբերի 25-ից հեռագրում են. Չինական կառավարչական շրջաններում նորից տիրապետում է պատերազմական տրամադրութիւն: Չինաստանի պատերազմը Ռուսաստանի հետ անխուսափելի է համարվում:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 26 սեպտեմբերի: «Новое Время» լրագիրը հաղորդում է. Հոկտեմբերի մօտաւորապէս 20-ին Ս. Պետերբուրգի զինուորական դատարանը կը քննի մօտ երկու հարիւր մեղադրվածների քաղաքական գործ: Մեղադրվածներից գլխաւորը իշխան Կրապոտկինին սպանող Գոլդենբերգն է, միւսների թւում բժշկականութեան ուսանող Զուբկօվսկի, Կվեատկօվսկի և տ. Ֆիգներն են: Վերջին երկուսը դատաստանի են ենթարկված 1880 թուականի փետրվարի 5-ի անցքի պատճառով:

ՀՌՈՄ, 26 սեպտեմբերի: Այստեղի Թիւրքաց դեսպան Տուրխան-բէյ յանկարծակի կանչված է Կ. Պօլիս: Ասում են, որ նրան նշանաւոր յանձնարարութիւն կը տրվի: Ցունաց թագաւորը էգուց կընդունվի պապից:

ԼՕՆԴՕՆ, 26 սեպտեմբերի: «Daily News» լրագիրը տեղիք ունի կարծելու, որ շուտով պետութիւնների համաձայնութիւնը իրականապէս կապացուցվի պետութիւնների միացեալ գործողութիւններով:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 21 սեպտեմբերի: Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 94 ր. 12 կ., երկրորդ 92 ր. 12 կ., երրորդ 93 ր. 25 կ., չորրորդ 92 ր. 25 կ., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 219 ր., երկրորդ 213 ր., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը 90 ր. 62 կ., երկրորդ 90 ր. 50 կ., երրորդ 90 ր. 50 կ., ոսկի 8 ր. 14 կ.: Ռուսաց 1 րուբլ Լօնդօնի վրա արժէ 24,06 պէնս, ռուսաց 100 ր. Համբուրգի վրա 205 մարկ 50 պֆ., փարիզի վրա 255 ֆր. 37 սանտիմ:

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կենտրոնական Գրավաճառանոցի Հրատարակութեամբ այս օրերս լոյս տեսան Ստեփաննոս աւագ քահանայ Տէր-Ստեփանեանցի աշխատասիրած «Սկզբունք քրիստոնէական ուղղափառ հաւատոյ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ» դասագրքի երկրորդ տպագրութիւնը հետեւեալ յաւելուածներով. համար. 11. Յակոբ Նահապետի որդիքը. 12. Յովսէփը բանտում. 13. Յովսէփի փառքը. 14. Յովսէփի եղբայրները գալիս են Եգիպտոս. 15. Յովսէփի եղբայրների երկրորդ գալուստը Եգիպտոս, 16. Թէ ինչպէս եղբայրները ճանաչեցին Յովսէփին. 17. Յակոբի Եգիպտոս տեղափոխուիլը:

Աղօթք վասն Թագաւորի «Խաչի քո Քրիստոս», «Այսօր կանգնեցաւ և Էջմիածինն ի Հօրէ» շարականները դասաւորված են իրանց տեղերում պատմութեան իմաստին համաձայն: Նկարագրութիւն ստեղծագործ հանդէսի ու Թուարկութիւն ի պատիւ սրբոյ Հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչի սահմանուած տօների: Գինը ըստ առաջնոյն 50 կոպէկ է:

Վերջապէս հարցմունքները, որոնք առաջին տպագրութեան մէջ զետեղուած էին իւրաքանչիւր յօդուածի ներքոյ, այժմ ամփոփուեցան գրքերի վերջումը առանձնապէս:

—

Մամուլի տակից դուրս եկաւ և վաճառվում է նոյն գրավաճառանոցում «Նոր դասագիրք Թուաբանութեան» Գ. Վարձելեանի, գինն է 70 կոպէկ:

—

		ր.	կ.
1.	Ժողովրդական այբբենարան	—	5.
2.	Տէր-Դաւիթեան Մայրենի լեզու ա. տ.	—	35.
3.	— — Մայրենի լեզու բ. տ.	—	40.
4.	— — Մայրենի լեզու գ. և դ. տ.	—	70.
5.	Աղայեանց ուսումն Մայրենի լեզուի	—	15.
6.	Ս. Մանդինեան Նահապետական և Հայր. աշխարհ.	—	60.
7.	— Ազգային բնտանեկան աշխարհ ա. տ.	—	25.
8.	— — Դիւցազանց. աշխարհ	—	30.
9.	— Ազգ. ու ընտան. աշխարհ ուսուցչաց ձեռնարկ	—	70.
10.	Տէր-Դաւթեան դասագիրք ռ. լ. Русское Слово	—	45.
11.	Այվազեան Գ. Ա. Ե. Նախակրթանք հ. լեզուի մ. ա.	—	40.
12.	Եղիշէ, պատմութիւն Վարդանանց	1.	—
13.	— Նոյն հասարակ կազմի վրա	—	20.
14.	Տէր-Սարգսեան հայերէն վայելչագրութեան օրինակ.	—	20.
15.	Պալասանեան Քերականութիւն Մայրենի լեզուի	—	50.

Վերոյիշեալ գրքերի գնողները «Կենտրոնական գրավաճառանոցից» նշանաւոր զիջումն են ստանում:

Ծախվում է մի ՏՈՒՆ ԱՑԳԻՈՎ ԵՒ ԲԱԿՈՎ. 450 սաժ. մեծութեամբ. գտնվում է ՎԵՐԱ, ԱՐՁԱՆԻ ՁԱԽ ԿՈՂՄԸ, բարձրութեան վրա: Բացի այդ նոյն տեղը ծախվում է 1000 սաժ. ՀՈՂ. միասին և մաս մաս:

1—3

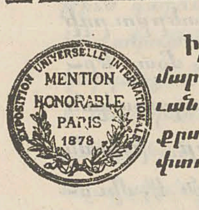

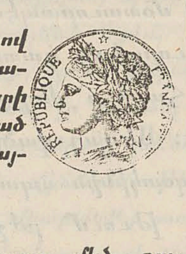

Իր յատկութիւններով մարմնի մասերի մանաւանդ ոտքի մասների քրտինքից առաջ եկած փտումն ոչնչացնող յատնի նիւթը,

ԳԱԼՄԱՆԻՆ

անունով, ծախվում է Եւրոպայի բոլոր մեծ քաղաքների դեղատների և դրոգիստների մօտ: Գլխաւոր դէպօ նիւթի հնարող Ֆարմացիի մագիստրոս Վ. ԿԱՐՊԻՆՍԿՈՒ դեղատան մէջն է գտնվում, Վարշավայում, Էլէկտորալնի փողոց, № 35, Գալմանինի մեծ արկղիկը արժէ Վարշավայում 50 կոպ., աւելի փոքրը 30 կ., Պէտք է ըզգուշանալ խարդախումներից:

21—25 Վ. ԿԱՐՊԻՆՍԿԻ (1

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽԱՆՈՒԹԻ մէջ ստացվեցաւ ՇՕԿՕԼԱԴ ԵՒ ԿԱԿԱՕ ՖՐԱՑ

2—20

«Դոքտոր Նելըն Ամերիկացւոյ խորհրդածութեան» բաժանորդագիր Գործակալներից՝ խնդրում եմ մինչև ամսոյս 30-ը աշխատեն ուղարկել բաժանորդագրութեան թերթերը հանդերձ դրամոք՝ տպագրելու համար:

Գրիգոր Քահանայ Մանդակունի:

2—5

Սեպտեմբերի 27-ից սկսած, ժամը 10-ից առաւօտեան, ամեն օր, բացի տօն օրից, լինելու է ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԿԱՆ ԱՃՈՒՐԴ կօլօնիական և գաստրօնօմիական ապրանքների վրա անկարող պարտապանների, Յ. և Ե. ՋԱՆՋՈՒԴԱՋՕՎՆԵՐԻ մագազինից, մաս մաս և ազատ գներով, գնահատութենից ցած, Գօլովինսկի պրօսպէկտում գտնված մագազինում, Մուխրանսկու տանը:

Երդուեալ հոգաբարձուներ Ա. Ստեփանօվ, Բ. Եակուլօվ.

1—4

Հայոց պատմութիւնը իսկական աղբիւրներից ուսումնասիրելու համար կարևոր մի գիրք է «Հիւսուածք բանից նախնի պատմագրաց հայոց» 3 հատոր, աշխատ. Կ. Կոստանեանցի:

Ա. հատորը բովանդակում է Արշակունեաց Թագաւորութեան անկման և Վարդանանց ու Վահանեանց պատերազմների մանրամասն պատմութիւնը ժամանակակից պատմիչների խօսքերով հիւսած գրաբար:

Բ. հատորը բովանդակում է նոյն պատմութիւնը աշխարհաբար, որ ա. հատորի ճիշտ Թարգմանութիւնն է.

Գ. հատորը բովանդակում է ա. և բ. հատորների համար կարևոր ծանօթութիւններ. ժամանակագրական աղիւսակներ յաւելածներ:

Վաճառվում են երեք հատորը միասին—3 ր.

ա. և բ. հատորը միասին 2 ր. 25 կ.,

բ. և գ. հատորը միասին 2 ր. 25.,

Ազգային դպրոցների համար 10 օրինակից աւել առնողին 10% զիջումն կը դրուի. գնելու համար դիմել—Ալէքսանդրապօլ—Յովսէփ աւագ քահանայ Կոստանեանցին.

Տփխիս—Կենդրոնական գրավաճառանոց:

Մոսկվա—Հայոց եկեղեցու երեցփոխան պ. Մելքոն Փանեանցին:

10—10

ՎԼԱԴԻԿԱՎԿԱՍԵԱՆ ՕՂԻԻ գործարապահեստ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ ՇԱՈՒՐ յայտնում է, որ 1880 Թ. յուլիսի 15-ին սկսվեցին ծախվել ամենալաւ մաքրված ՕՂԻՆԵՐ հետևեալ անուններով. ՍԵՂԱՆԻ, ԲՐԻՆՁԻ և ԲՈՒԼՄԵՐԻՆԳ: Շիշը ամանով արժէ 45 կ., առանց ամանի 38 կ., կէս շիշը 25 կ., առանց ամանի 20 կ., կ., ամեն այլ տեսակ օղիներ առանձին ցուցակ ունեն: Մեծ քանակութեամբ առնողներին նշանաւոր զիջումն է անվում. Օղիները պատրաստված են ամենալաւ հացի ՍՊԻՐՏԻՑ շոգիի մաքրելու օգնութեամբ և իրան յատկութեամբ ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔԻ ամենալաւ գործարանների մէջ պատրաստվածներից վատ չեն: Պ. պ. գնողների ուշադրութիւնը դարձնում ենք առաջարկած նիւթի վրա, որի արժանաւորութեան համար գործարանը պատասխանատու է: Օղիների պահեստը գտնվում է Միքայէլեան կամուրջի վրա, Ցենտրալնայա հիւրանոցի տակ, Լիխատինսկու տանը, Վօրօնցովի արձանի դիմացը:

8—8 (2 շաբ.)

ԲԺՇԿԱՆՈՑ

ՀԻՒԱՆԴՆԵՐԻ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ 9-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ 1 ԺԱՄԸ

Երկուշաբթի. Գավրոնսկի կանանց և մանկաբարձական հիւանդ. Լիսիցեվ և Գօրալեվիչ ներքին հ., Քիւչարեանց խիրուրգիական և աչքերի հ., Շտեմբօրսկի վեներական և կաշու հ.:

Երեքշաբթի. Մինկեվիչ խիրուրգիական հ.. Միրօշնիչէնկօ ներքին, կրծքային և երեխաների հ., Կրիգէր ներքին և երեխաների հ., Լիսիցեվ ներքին հ., Բախուտով մանկաբարձական, կանանց և երեխաների հ.:

Չորեքշաբթի Լիսիցեվ ներքին հ., Շտէյմբօրսկի վեներական և կաշու հ., Աստուածատուրօվ կանանց հիւանդութիւնների:

Հինգշաբթի. Գավրոնսկի մանկաբարձական և կանանց հ., Միրօշնիչէնկօ ներքին, կրծքային և երեխաների հ., Լիսիցեվ ներքին հ., Քիւչարեանց սիֆլիսի և սեռական օրգանների հ.:

Ուրբաթ. Մինկեվիչ խիրուրգիական հ., Լիսիցեվ ներքին հ., Բախուտօվ մանկաբարձական, կանանց և երեխաների հ., Շտէյմբօրսկի և Աստվածատուրօվ ներքին և կաշու հ.:

Շաբաթ. Կրիգէր ներքին և երեխաների հ., Լիսիցեվ ներքին հ.:

Ատամնաբոյժ Օբբերխտ աղքատ հիւանդներին բժշկանոցի տոմսակով ընդունում է իր տանը ամենայն օր, ամենայն ժամանակ:

Բացի կիրակի օրերից ամենայն օր առաւօտեան 9—11 ժամը բժշկանոցում լինում է մանկաբարձ կին հիւանդ կանանց ընդունելու համար:

Բժշկանոցի դիրեկտոր Լիսիցեվ:

ПОСТУПИЛА ВЪ ПРОДАЖУ НОВАЯ КНИГА

ЗАКОНЫ

О ДУХОВНЫХЪ ЗАВѢЩАНІЯХЪ

Составилъ присяжный повѣренный Г. В. Бертгольдтъ, съ поясненемъ текста законовъ и съ приложеніемъ подробныхъ буквальныхъ извлеченій изъ рѣшеній гражд. кас. деп. сената, состоявшихся съ 1867 г. по 1879 г. включительно, рѣшеній Общихъ Собраній Сената и Высочайше утвержденныхъ мнѣній Госуд. Совѣта. Къ книгѣ приложены постатейный указатель и алфавиты, облегчающіе пользованіе книгою.

Цѣна 3 р. 50 к., съ пересылкою 4 руб. Книгопродавцамъ обычная уступка, складъ книги у издателя Г. Бертгольдтъ, въ Москвѣ, на Тверской въ домѣ Хомяковыхъ, бывш. Пораховщикова, кв. № 16. Иногородные могутъ обращаться во всѣ на и болѣе извѣстные книжные магазины и къ издателю; выписывающіе книгу прямо отъ г. Бертгольдтъ, за пересылку не плотятъ,

1—1

Ընդունում եմ ամեն տեսակ պատուէրներ ԿՕՆՖԷԿՏՆԵՐԻ, ՊԵՐՕԺՆԻ, ՍՈՒԽԱՐԻ զանազան տեսակի, մուրաբի, և ընտիր տեսակ ՖՐՈՒԿՏՕՎԻ ԿՕՆՖԷԿՏԻ, և ամեն տեսակ կանդիտերի ապրանքի, շատ մատչելի գներով: Պատուէրները կը կատարվեն ամեն ճշտութեամբ, և խղճմտաբար. ցանկացողք կարող են դիմել ինձ հետևեալ հասցէով, Въ Тифлисъ, МАРТИРОСУ АХНАЗАРОВУ. НА СОЛОЛАКСКОЙ УЛИЦѢ, МАГАЗИНЪ ВАРШАВСКАЯ ПЕКАРНЯ. փոստայի կօնֆէկտ պահանջողների ճանապարհածախքը ինձ վրա եմ առնում,

Մ. Ախնազարեանց.

14—50

ՆՈՐ ՀԱՆԴԻՍ

ՖԻԼԻՊՕՎԻՉ ԵՒ ԸՆԿԼՈՒՄԱՆՆԵՐԻ չորս ամսվայ գործունէութեան հետևանքները: (Առանձնապէս լուսանկարի համար կառուցած շինութեան մէջ): Գօլովինսկի փողոց, տուն Կ. Եա. Զուբալօվի, Թիֆլիսի կլուբի մօտ: Բաց է ամեն օր առաւօտեան 9 ժամից մինչև երեկոյեան 7 ժամը:

5—10

Դուրս եկան մամուլի տակից և վաճառվում են Կենտրոնական և Զ. Գրիգորեանցի գրախանութներում Ս. Մանդինեանի հետևեալ դասագրքեր.

1. Ազգային Ընտանեկան աշխարհք և Այբբենարան (ա. տարուայ ուսմունք և ընթերցմունք) . . 25 կ.
2. Նոյնը ուսուցիչների համար բացատրութիւններով հանդերձ) . . . . 75 կ.
3. Ազգային Դիւցազնական աշխարհ (բ. տարուայ ուսմունք և ընթերցմունք) . . . . 30 կ.
4. Նահապետական և Հայրենի աշխարհ (գ. տարուայ ուսմունք և ընթերցմունք (բ. տպագրութիւն) . . . . 65 կ.

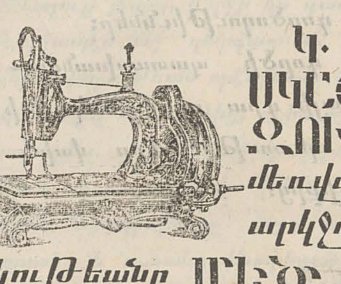

Կ. ՊԱՆՑԵՐ, ԷՏՍԱՄԱՆՍԿԱՅԱ ՓՈՂՈՑ տուն ԶՈՒԲԱԼՕՎԻ: Եկող ձմեռվայ սեզօնի համար առաջարկում եմ պատուելի հասարակութեանը ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ ՁԵՌՔԻ և ՈՏՔԻ կարի ՄԵՔԵՆԱՆԵՐ, եւրոպական առաջնակարգ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐԻՑ, ամենանոր ՁԵՒԵՐԻ, չափազանց ԷԺԱՆ գներով, այսինքն: Ձեռքի մեքենաներ 12—5 րուբլ: Ոտքի 50—80 րուբլ:

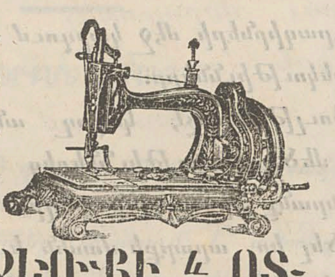

11—52

Дозволено цензурою Тифлисъ, 27 Сентября 1880 г. Տպարան եղբարք Դաւթեանցների Типографія братьевъ Давидовыхъ